

Col·lecció la Talaia, 27
Contes de Sibèria

Edicions Sidillà SL

La Bisbal d'Empordà 17100

info@edicionssidilla.cat

www.edicionssidilla.cat

© del text: Gerard Canals Puigvendrelló

© de les il·lustracions: David Granato

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny i maquetació: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: novembre 2024

Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la
Bressola

Aquest llibre s'ha imprès a la Impremta Pagès,
d'Anglès

ISBN: 978-84-128185-7-4

Dipòsit legal: Gi 1529 - 2024

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar
parcialment aquest llibre, feu-ho legalment
contactant amb CEDRO: 932720445 o
cedrocat@cedro.org

GERARD CANALS PUIGVENDRELLÓ

Contes de Sibèria

*Recull de contes i cançons tradicionals
de les estepes i de les muntanyes
de Tuva*

Il·lustracions de
David Granato

edicions
Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2024

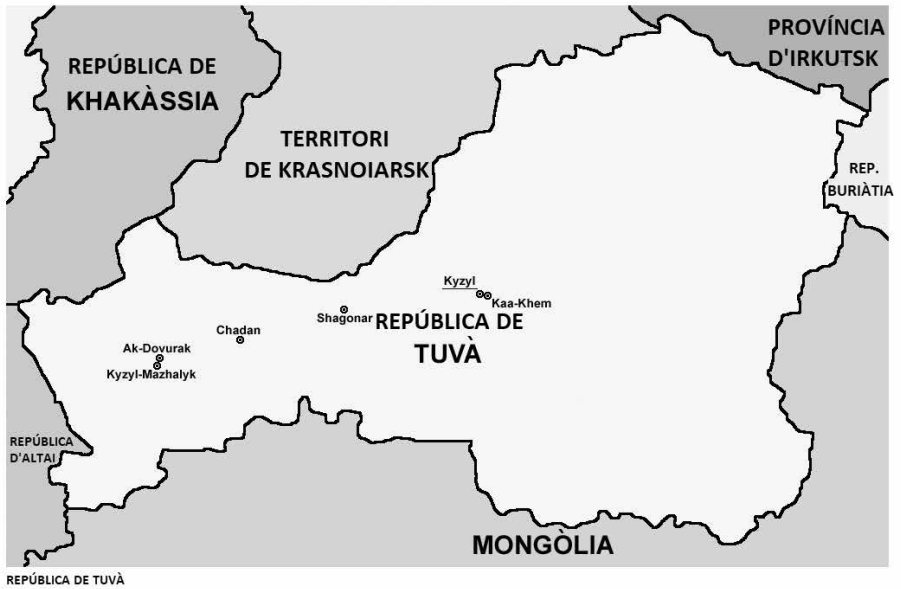

Al meu estimat pare,
a qui tant li hauria agradat
la música i la cultura de Tuvà.

Sumari

Tuvà	9
Contes tradicionals tuvinians	15
Contes sobre animals	17
La calàbria	17
Hola, camell!	20
El gall fer i l'ànec salvatge	23
L'ant i l'esquirol de terra	25
El Cor de la Muntanya	27
El mussol	32
Contes sobre instruments musicals	37
El <i>shoor</i>	37
L'art de la caça	39
La guimbarda	41
El <i>xadagan</i>	43
La gran boscúria	46
Contes sobre herois, reis i genets	49
El lament de l' <i>igil</i>	49
La Consellera Espavilada	54
El <i>Khan</i> amb orelles d'ase	63
La crida de <i>Kül-Tegin</i>	69
Els germans	73

<i>Boraldai</i>	79
<i>Ösküs-ool</i> , mestre de les tres arts	85
La germana xaman	91
El pretendent	107
La Princesa Daurada	117
Contes sobre muntanyes sagrades	137
La Muntanya de l'Os	137
La Muntanya del Camell	140
El Llac Verd	142
La Muntanya Platejada	144
La Muntanya dels Avantpassats	149
La Muntanya del Drac	154
Cançons tradicionals tuvianes	159
Llista de cançons	161
Lletres i significats de les cançons	162
Informants i agraïments	170
Glossari	173

A dalt, mapa de Rússia de Stasyan117 CCO
A baix, mapa de Tuvà de Wikijahnn CCO

Tuvà

En una de les regions més inaccessibles de Sibèria, envoltada per la serralada de l'Altai a l'oest, per la de Tannu-ola al sud, per la de Saian al nord i per la de Sangilen a l'est, trobem una gran estepa solcada per dos rius que s'hi uneixen al bell mig per formar el gran Ienissei.

Els habitants d'aquesta terra del cel en diuen *pare*; de la terra, *mare*. Les muntanyes són la llar dels seus avant-passats i els boscos i rius ho són dels esperits que habiten entre els homes. Ells són els tuvinians i la seva terra és coneguda des de temps immemorials amb el nom de Tuvà.

La cultura del poble tuvinià ha estat constituïda tradicionalment per tribus nòmades, per caçadors que migraven seguint els animals que eren les seves preses així com per pastors que menaven els seus ramats buscant pastures que els poguessin alimentar.

La llengua tuviniàna forma part de la branca turquesa de les llengües altaiques, i es troba arrelada als vessants d'aquesta serralada des d'on els antics pobles turcomongols van dispersar-se arreu del centre d'Àsia.

Al llarg de la seva història Tuvà ha format part de diversos imperis, com el quirguís, el mongol, el xinès, el rus o més tard el soviètic. Fins i tot ha esdevingut un

estat independent en alguns moments de la seva història, primer sota el nom de República d'Uriankhai (1911-1914) i després sota el de República de Tannu-Tuva (1921-1944). Actualment es troba integrada dins de la Federació Russa, comptant amb una població d'unes 300.000 persones de les quals aproximadament un terç viuen a la seva capital, Kizil, que significa «roig» en la seva llengua. Kizil està construïda a l'aiguabarreig d'on neix el gran riu Ienissei i es troba al centre geogràfic del continent asiàtic. A part de la capital, que és l'única ciutat que podem trobar a la república, aquesta es troba poblada per petites viles així com per campaments de pastors transhumants que es mouen constantment de les estepes a les muntanyes segons les necessitats dels seus ramats. Tot i que la majoria de tuvinians habiten a la mateixa Tuvà, també n'hi ha comunitats importants a Mongòlia i a la Xina, fruit de la dispersió en temps antics d'aquest poble nòmada.

En l'actualitat, la religió majoritària de Tuvà és el budisme lamaista, que hi va arribar a través de la veïna Mongòlia entre els segles v i vii. Tot i això, cal dir que les creences i supersticions dels tuvinians es troben fonamentades en un paganisme arcaic basat en el xamanisme. De fet, el xamanisme encara és ben viu en una part important de la població de Tuvà.

Però més enllà de totes aquestes peripècies històriques, la cultura i la manera de viure dels tuvinians no l'han definit ni els imperis ni les dinasties, sinó que ho han fet el vent que assola l'estepa i les neus perpètuas que cobreixen les muntanyes, la frondositat de la taigà i l'eixarrement del desert. Ho han fet també els animals salvatges. L'os, que tenen per ancestre; el cérvol, que prenen per germà; l'àguila, que els guia en les seves rutes infinites o el llop, que els uneix com a poble. I ho ha fet

especialment el bestiar dels seus ramats: els cavalls, el seu animal totèmic per excel·lència; els camells, amb els quals, en temps antics, havien travessat mitja Àsia seguint la ruta de la seda; els iacs, que els han permès enfilar-se i viure a les ermes muntanyes siberianes; i, òbviament també, les cabres, les vaques, els xais o fins i tot els rens dels quals encara moltes famílies s'alimenten seguint el seu estil de vida tradicional.

És en aquest context tradicional que cal parlar de tres personatges típics de les cultures nòmades del centre i nord d'Àsia i que a Tuvà prenen una importància cabdal: el *toolču*, el *khöömeizhi* i el *kham*.

El *toolču* és el «narrador de contes», aquell que posseeix l'art d'explicar històries. Un art, el *tooldar*, que es considera directament ensenyat pels esperits i que permet al *toolču* portar el passat i el futur en el moment present a través de la paraula. Amb l'expressió *Shyaan am!*, és a dir, «Deia així!», el *toolču* comença generalment les seves històries, ambientades en un moment temporal llunyà: «Quan la muntanya *Süंबर-uul* era encara un turó» o «Quan el llac *Süt-khöl* era tot just un bassal», expressions amb les quals es situa el lector directament en una realitat regida per unes regles extraordinàries, en la qual la màgia, anomenada *huulgaazin*, jugarà un paper clau a l'hora de determinar el destí de personatges com l'heroi orfe, *Ösküs-ool*; el sobirà, *khan*; la princesa, *dangyna*; el genet solitari, *attyg*; o el guerrer vingut de terres llunyanes, *maadyrlig*.

El *khöömeizhi* és el «cantant del cant de gola», aquell que posseeix el do d'explicar el món a través del cant. Un do que es considera un regal atorgat pels esperits i amb el qual el *khöömeizhi* és capaç de descriure el que l'envolta, tal vegada d'una manera antiga i misteriosa, utilitzant totes les sonoritats de la veu humana. És aquí

on les històries narrades pel *toolču* prenen una nova dimensió i s'omplen dels sorolls de la vida, dels animals, dels rius, del vent, de les persones i del més enllà. No en va el *kargyraa* es relaciona amb els esperits dels avantpassats, amb les muntanyes que els són la llar i amb l'infra-mon. O el *khöömei*, pròpiament dit, que es relaciona amb els esperits de les estepes que envolten els humans, els animals, les forces de la natura i la manera que tenen els homes per comunicar-s'hi. O el *sygyt*, que es relaciona amb els esperits de la taigà, amb la brisa, que fon la neu de les muntanyes i la converteix en rierols, amb les àguiles, que solquen el cel blau i amb el supramon.

I finalment el *kham*, que és ni més ni menys que el xaman, aquell escollit pels esperits per comunicar-s'hi i per poder viatjar en trànsit, sovint a través del cant i del ball, fins als mons subterranis i celestes on habiten. El *kham* és el responsable de tot allò que ultrapassa la mesura humana. Ell prediu l'esdevenir, indicant on trobar la caça o la pastura; ell implora les pluges als núvols o bé en combat les tempestats; ell consulta els avantpassats i demana el beneplàcit dels esperits i divinitats que regeixen el fràgil equilibri del món dels vius. En els seus rituals i cerimònies el *kham* és capaç de conjurar i fer màgia a través dels seus cànctics, el que s'anomena *khamnaar*, aconseguint així la comunicació, sempre fràgil i subtil, entre el món dels humans i el dels esperits; entre aquell que parla i aquell que escolta.

***

En aquest llibre trobareu doncs molts dels contes populars més coneguts de Tuvà, relatats tal i com s'acostumen a explicar en la tradició oral, respectant-ne el màxim possible la composició estilística i l'estructura miticopoètica que els caracteritza. De la mateixa manera, en l'àlbum que hi trobareu enllaçat a través del codi

QR podreu escoltar algunes de les cançons tradicionals més típiques de Tuvà, interpretades amb els diferents estils i subestils del cant de gola, com el *khöömei*, el *kargyraa* o el *sygyt*; així com amb instruments tradicionals tuvinians, tals com l'anomenat violí de cap de cavall, o *igil*; la guimbarda, o *khomus*; la flauta interdental, o *shoor*; el tambor xamànic, o *dungur*, entre d'altres.

L'enregistrament del mencionat àlbum ha sigut possible gràcies a la beca de suport a la creació artística i cultural concedida per l'Ajuntament de Vic l'any 2023.

Entre d'altres, la motivació de l'atorgament d'aquesta beca va ser el premi menció especial obtingut l'any 2022 per a «L'actuació més vigorosa», *Tiilelge kyzymak* (Тиилелгеже чүткүл), al «IV Festival internacional etnomusical de *Khöömei* al centre d'Àsia», celebrat a *Kyzyl*, la capital de la República de Tuvà.

Aquest premi fou atorgat per la interpretació en solitari de la cançó *Ene-Sai*, de la qual el jurat valorà la força i vigor en la interpretació.

Les diferents peces que integren l'àlbum que es pot sentir en aquest codi QR van ser enregistrades en un sol directe el mes de febrer de l'any 2024, gravació que no hauria estat possible sense el suport de l'estudi LabAusa de la Biblioteca Pilarín Bayés. Per altra banda, el CD resultant no hauria vist la llum sense la producció i masterització efectuada al Maknetik Studio de Girona.

Així doncs, a través d'aquest llibre de contes i de l'àlbum de música que podreu escoltar a través del codi QR, i tot fent gala de l'hospitalitat proverbial dels nòmades tuvinians, us convido a emprendre un viatge a través de les estepes i muntanyes d'aquest petit poble siberià.

Kirip moorlanar! Sigueu benvinguts!